

Christian Morgenstern snad musel umět česky

V dějinách literatury známe případy, kdy dílo nějakého autora zdomácní v jiné, zpravidla menší kultuře natolik, že de facto „znárodní“. Původní dílo je pak prostřednictvím překladu vykládáno často tak, že by se v jeho domácím prostředí podivili. Stále nové překlady důležitých knih nedávají takovým dílům zkostnatět a novými interpretacemi poukazují na jejich hloubku a aktuálnost. A to i tehdy, pokud jazyk samotného autora v domácím prostředí zastaral.

Druhý život v překladech a překvapivých interpretacích, to je do značné míry i případ německého básníka Christiana Morgensterna (1871–1914). Ten za svého tuberkulózu předčasně ukončeného života nemohl tušit, jakou posmrtnou slávu mu obstarají jeho Šibeniční písně (Galgenlieder) a další sbírky groteskní lyriky, psané jím samým více či méně pro zábavu. Na rozdíl od většiny básnickovy „seriózní“ poezie nesoucí se ve filosoficko-antroposofickém duchu, která je dnes zajímavá hlavně tím, že ji psal právě autor věhlasných slovních hříček, Morgensternova groteskní poezie nejenže odolala zubu času, ale naopak její význam a věhlas posmrtně narůstaly. Připomeňme si tedy samotné počátky oněch šibeničních písní.

Sám Morgenstern tuto část svého díla považoval za více-méně podružnou, vzniknuvší pro pobavení skurilního uskupení jménem „Galgenbrüder“, čili „šibeniční bratři“. Šlo o osm přátel s kuriózními pseudonymy jako Verreckerle („Chcípánek“) nebo Raabenaas („Havranos“).^{*} Ti vědomě parodovali

^{*} České překlady těchto jmen jsou jen návrhem editora výboru a zároveň výzvou k vlastním kreacím čtenářek a čtenářů.

tehdejší módu všemožných spolků a bratrstev a konali společné výlety na skutečný Šibeniční vrch u městečka Werder na řece Havole při braniborské Postupimi. Morgensternovy verše zde byly při ironických rituálech pateticky přednášeny i prozpěvovány během pijatyk v místních krčmách. Následně bratrstvo prvních osm rukopisů písní obřadně „zarámovalo“ do velké staré podkovy a další obskurní zpěvník brzy následoval – tentokrát v podobě rozevíratelné katovské širočiny. Verše nebyly původně určeny uším veřejnosti, ale po úspěchu v berlínských kabaretech nakonec roku 1905 vyšly knižně. Sám Morgenstern své básně, skryt pod smyšlenou identitou soukromého učence dr. Jeremiáše Müllera a jeho ženy Gunduly, opatřil skvělými mystifikačními komentáři o jejích, kdo ví, zda jen údajné interpretační hloubce.

Následovala pozvolna se rozjždějící spanilá jízda šibeničních písní německou a později i českou kulturou. Morgensternova poetika svými groteskními tóny předstihla a inspirovala jednu polohu německého literárního expresionismu, celý literární dadaismus a následně se pro svou (ovšem jen málokdy prvoplánovou) hravost stala součástí kánonu německé literatury pro děti a mládež. V českém prostředí se s nimi poměřovaly takové kapacity jako Vladimír Holan, Egon Bondy, Jiří Kolář, Emanuel Frynta, Ludvík Kundera a dlouhá řada dalších, jak dokazuje například unikátní antologie Morgenstern v Čechách (1996). Největší popularity u českých čtenářů i uznání odborné veřejnosti však dosáhly překlady z pera dvojice Josef Hiršal a Bohumila Grögerová, kteří se také Morgensternovi věnovali nejsoustavněji. A ani Morgenstern, ale asi ani jeho čeští překladatelé pravděpodobně netušili, že se jeho básně stanou v často svérázných zhudebněných osvěžujících počiny české populární hudby.

Výmluvnost v nesmyslu jim za vlády komunistické totality propůjčily stylově tak odlišné skupiny jako Plastic People of the Universe, Stromboli nebo Visací zámek.

Jana Pokojová a Jan Janula, překladatelé tohoto dvouosmičkového výboru z Šibeničních písní, pokračují v tradici morgensternovského překládání a variování odvážně, každý sám za sebe i společně. Oba překladatelé jsou znalí kontextu, do nějž v rámci morgensternovské recepce v českých zemích vstupují, a zároveň se z tohoto kontextu svérázně vymaňují některými svěžímí, dosud nevídanými řešeními. Jde o výbor ryze čtenářský, přitom však nikoli dětský, natož dětinský, což podtrhuje trefný výtvarný doprovod Karolíny Žitné i zvolená překladatelská metoda upřednostňující sice hravost a vtip před pedantskou přesností, avšak nerezignující na podvrtnou hloubku Morgensternových sentencí. Ostatně sám autor se svými verši obrací k „dítěti v muži“.

A tak čteme-li verše pana Christiana po více než sto letech v nových českých překladech, nemůže nás, obzvláště u některých básní tohoto výboru, nenapadnout: jestli on ten Morgenstern nakonec neuměl česky? Nebo ještě lépe: čeští překladatelé ho nejspíš češtině dávno naučili.

Radek Malý

Ediční poznámka

Originální sbírka Christiana Morgensterna *Šibeniční písně* obsahuje celkem 76 básní (počet básní zařazených do sbírky se však měnil již za Morgensternova života a není jednotný ani v moderních vydáních). Náš výbor předkládá s ohledem na svůj název i omezené možnosti rozsahu výboru celkem 77 interpretací Morgensternových *Šibeničních písní* (57 básní a 20 ilustrací), ačkoli nových překladů bylo pořízeno podstatně více. Vybírali jsme básně překládané hojně i zřídka tak, aby výsledný soubor představoval reprezentativní ukázkou Morgensternova mistrovství. Básně se snažíme řadit za sebou dle jejich pořadí ve sbírce, z tiskových důvodů však došlo k několika posunům.

Jedinou výjimku tvoří do *Šibeničních písní* nezařazená, nicméně zcela zásadní báseň „Tři zajíci“, kterou klademe na samotný závěr. Morgenstern ji napsal roku 1906 a bývá považována za jakýsi „programový“ text jeho poetiky.

Podkladem pro překlad bylo následující vydání:

Christian Morgenstern: *Gedichte in einem Band*. Insel Verlag, Berlín (2004)

Chce-li se čtenář seznámit s originálním zněním básní, může s důvěrou použít i tyto webové stránky:

<https://www.projekt-gutenberg.org/autoren/namen/morgenst.html>

Text *Jak se zrodily šibeniční písně* a básně *Modlitba, Ne!, Trychtýře, Jarní šibeničnickova píseň, Problém, Noční obraz, Vzdech, Estetická lasice, Houpací křeslo na opuštěné terase, Zpověď červa, Oba osli, Kamenný vůl, Květ na tapetě, Voda, Kdopak?, Kostka, Halalena, Mezi časy, Hrdinný pudl, Slepice, Píseň racků, Koza a slepýš, Nálada ve čtvrtém kruhu* a *Tři zajíci* přeložila Jana Pokojová.

Úvodní báseň (*Ani kámen nez kamení!*) a básně *Šibeniční vrch, Hymna šibeničnicků, Šibeničnickova píseň k Sofii, Půlnočník, Měsíčné lůně, Krkavec rek, Noční rybí zpívání, Šibeničnickova modlitba a její vyslyšení, Tanec, Koleno, BIM – BAM – BUM, Ponocná myš, Na nebi – na zemi, Měsíc, Lunaplná, Náměsíčný měsíc, Sedmisviň a nocispratek, Plaňkový plot, Mária, Želvice, Velrybouch, Služčin sen, Nosonoh, Ježek a ježka, Vlkodlak, Sám sebe zpustlík slaví, Kořený, Píseň zrození, Ukolébavka pro dítě šibeničnicků, Kterak se dítě šibeničnicků učí jména měsíců* a *Kozelec* přeložil Jan Janula.

Básně *Veliké lalula* a *Nové druhy předepsané přírodě* přeložili oba překladatelé společně.